

paper de vidre

segona època **contes**

RAÏL GARRIGASAIT

4 Març 2020

Raül Garrigasaït és escriptor i hel·lenista. Ha publicat diversos assajos d'història cultural i la novel·la *Elis estranyis*, distingida amb el Premi Llibreter, el Premi Omnium a la Millor Novel·la en Llengua Catalana de l'Any i el Premi «El Setè Cel». Actualment presideix La Casa dels Clàssics, un projecte que promou la creació, el pensament i la difusió dels clàssics universals, i acaba de publicar *Els fundadors*, una història política de la Fundació Bernat Metge. L'autor del llibre *El fugitiu que no se'n va*, *Santiago Rusiñol i la modernitat* recupera un conte de Santiago Rusiñol, «El pati blau».

Santiago Rusiñol (Barcelona, 1861 – Aranjuez, 1931), pintor, escriptor i col·leccionista, va ser un dels creadors catalans més importants de la seva època. Conegut popularment per *L'auca del senyor Esteve* (1907), va explorar l'estètica simbolista i l'humor popular, va sorprendre el públic amb obres de teatre polèmiques i va enfrontar-se al noucentisme publicant a *L'Esquella de la Torratxa* un «Glossari» alternatiu al d'Eugeni d'Ors. Amb un peu a París i l'altre a Barcelona, va contribuir com pocs a introduir la modernitat artística al nostre país.

A l'última dècada del vuit-cents, qualsevol que comencés a escriure o a pintar a Barcelona percebia l'aura de Santiago Rusiñol (1861-1931). Encara no tenia quaranta anys i ja havia obert un nou camp de joc, tant amb els pinzells com amb la ploma. Podríem recórrer a classificacions d'historiador per explicar-ho —naturalisme, simbolisme, decadentisme—, però potser es tracta d'una cosa més senzilla: per primer cop al país, Rusiñol va posar l'art i l'estètica al centre de tot. La creació artística podia tenir conseqüències fondes sobre la política, la moral o la religió, però a condició de conservar la seva llibertat i no subordinar-se a res d'extern. Rusiñol encarnava aquesta actitud i no li feia por mostrar els conflictes que suscitava. Perquè és evident que era una idea problemàtica: si l'art ha de trobar-se al centre de tot, ¿potser vol dir que cal posar-lo també per sobre de la vida? ¿Vol dir que al capdavant, més que una forma de vida, és una manera d'acostar-se a la mort? ¿Vol dir que és un camí malaltís, abocat sempre a la derrota?

«El pati blau» va d'això. Es va publicar el 1898 dins el recull *Fuils de la vida*, amb il·lustracions de Ramon Pichot, i Rusiñol no es va poder treure la història del cap: cinc anys després en va fer una obra de teatre de títol idèntic que donava més pes al combat entre l'art i el poder econòmic.

El conte va anar a parar a les mans d'un jove artista que havia començat a alliberar-se de l'acadèmia imitant Rusiñol: Pablo Ruiz Picasso. L'any 1901 dirigia a Madrid la revista *Arte joven* juntament amb Francesc d'Assís Soler. Al número preliminar, del mes de març, hi van incloure una traducció castellana d'«El pati blau». Només feia un parell de setmanes que s'havia suicidat un dels grans amics del pintor, Carles Casagemas. I just aleshores va arrencar l'època blava de Picasso, amb la mateixa paleta i el mateix aire malaltís que el conte. L'aura de Rusiñol era poderosa.

El pati blau

—Perdoni: que tindrà inconvenient de deixar-me pintar aquest pati?

—Ai, no, senyor: cap inconvenient —va respondre'm una dona d'uns quaranta anys, alta, enlollada i de cara bondadosa—. Però no sé què pot pintar-hi. És molt petit i el tenim molt descuidat, perquèestic sola, amb una pobra germana que està molt mala, i no em queda temps per res.

—És només per pintar les flors.

—Ai, pinti, pinti. Si l'hagués vist l'any passat, quan tots teníem salut i el meu marit (al cel sia) era viu, allavors sí que donava gust de veure. L'enredadera pujava fins al terradet, i aquí sempre teníem ombra. Però ara, all, ens falta l'humor, i les plantes volen ésser cuidades lo mateix que les persones. Des de que la noia petita està d'aquesta manera, les flors sembla que ho comprenguin.

Havia vist aquell pati des del carrer: un forat de llum allà al fondo, uns llims de claror, una claror de pessebre; les parets, blaves, d'aquell blau brutal, enter i sense mitges tintes, d'un ultramar violat, avergonyint el mateix cel de la costa; un pou també blau, una escala blava, i davant de la blavor un rengle de testos, d'olles blanques, de caixons i gerros, traient a fora una volior de flors. Allí, malves reials, al costat de clavells encesos despintant-se i caient en colorida cascada; allí, lliris d'una blavor sense màcula, prop de pensaments petits amb els ullets mig oberts i barbes de mariner; allí, grans hortènsies perdent la verdor i agafant colors de rosa, i una gran enredadera clapejant de puntets d'or l'ombra de les rajoles.

En essent a la vora vaig veure que realment les plantes eren mal cuidades: tenien set i calor, i les fulles se mustien i les flors se despintaven; sentien tristesa; sentien l'enyorament d'una mà que les mimés, l'abandonó els sortia a la cara, i les més sensibles, com els lliris i els jonquillos, torçaven el coll esllanguides, i semblava que patissin; però això feia que lo que perdien d'ufana ho guanyessin en simpatia.

Agafant una cadira que em va oferir la bona dona, vaig començar a barallar-me amb el natural i el quadro. Refregava el color sobre la tela, esborrava i dibuixava i tornava a esborrar per començar-ho de cap i de nou, amb aquella febre de la cosa que es comença; i la dona, dreta al darrere, semblava interessar-se molt a la meva maniobra, i m'anava donant conversa:

—Veu, l'home d'una servidora era pintor de parets, i ja sé lo que és la pintura. Per pintar cortinatges a les sales i angelets a les alcoves, per imitar pedra marbre i fustes, no n'hi havia cap com ell. Tenia unes mans de plata. Ai, Senyor, si l'hagués vist treballar! Se treia la feina dels dits amb un santiamén. Però, pobret, se va morir, i veu, ara em queda la germana, que també la tenim *desuciada* dels metges.

Tot dient-me això, observava jo que mirava amb molta atenció un balcó tancat que hi havia sobre el pati. Jo, ataleiat amb la feina, contestava amb monosíl·labs; i creient que em destorbava: —Bé, doncs —va dir—, me'n vaig fins a dalt. Vostè mateix: faci i desfaci com si fos a casa seva.

Vaig pintar encara una estona. El sol fugia, enfulant-se blau amunt, i anava a plegar, quan darrere els finestrons del balcó que mirava aquella dona vaig veure una cara d'una grogor esgarrifassos: dos ulls immensos i buits i enfonsats sota un front de calavera, que guaitaven amb un mirar dolorós, clavats als mateixos vidres. Semblava una noia jove i perdudament malalta; una morta, darrere el cristall de la caixa; una visió d'aquelles que deixen esgarriffances. Era com una impressió d'una figura de cera morint-se a dintre d'una escaparata; una impressió que a la nit se té un somni que s'hi assembla.

L'endemà, al tornar a la mateixa hora a continuar el meu pati, vaig trobar-me la malalta asseguda davant de les flors del fondo.

Dintre aquell bany de claror i dintre aquella magresa me va semblar menys fantasma que el dia abans, més dona, amb més rastres d'hermosura. Els ulls eren blaus com el pati, i semblaven tenir a dintre una alegria apagada i una tristesa naixent, talment brillaven de joventut, i de vegades se velaven d'una melangia tan fonda que no podien mirar-se. Eren el mirall d'un cor jove, retratant, d'una a una, les serenes i les boires que passaven per dintre d'un pensament. Una aureola malalta els voltava moradencia i els feia semblar dos sols que es ponien voltats de gases de posta. De vegades semblava una criatura, i altres una velleita; però devia tenir uns setze anys. Pobra flor! Ponceïlla i ja desfullant-se!

—Escolti —va dir-me amb veu apagada—; que li faig nosa?

—No, filla, de cap manera.

—És que si li privo la vista me n'aniré.

—No es mogui pas: primer me n'aniria jo.

No es va moure, pobreta; no es va moure ni un moment, només quan tossia. No es va moure mentres el sol va tocar-la, amanyagant-li les mans, besant-li la cara, omplint-la de petons d'or, coronant-la de rodones de reflexes, amorosint la fredor d'aquell cos que s'apagava.

Jo no podia pintar: no veia el quadro, no veia sinó ella. Quieta, arrupida i tremolosa, les flors, les altres flors, semblava que la miressin, i i tot guaitava la figura, i tot desapareixia, i ella era tot el quadro. Lo demés feia d'aureola, de fondo, de celatge blau. Les plantes marcides, les parets pintades, l'ombra de l'enredadera, les rodones de sol, tot se fonia, tot s'esfumava, voltant aquella nota tan trista, aquella gran flor, més hermosa i més marcida que les altres, torcent el coll com els lliris.

D'instint, com aquell qui pinta una flor més en el quadro, vaig començar-la a pintar sense que se'n adonés, i no és pas possible descriure la barreja de condol i d'egoisme de pintor amb què es busquen tots els plec del sofriment, les senyals de la mort que va apropant-se i els colors que van perdent-se quan s'és davant d'un model. D'aquella grogor esglaiadora no es veu més que les fineses del mate, d'aquelles venes malaltes, les mitges lintes violades perdent-se en colors finíssims; del dolor, la forma que surt a fora i l'expressió de les angúnies de l'ànima. A poc de pintar, amb crueltat inconscient, la pobra malalta no era sinó una figura, una cosa d'una bellesa macabra, la natura morta primorosament hermosa.

A poca estona es va girar i va somriure, volent dir que ja ho veia que l'estava copiant; però continuant quieta, consentint que seguits la meua feina. Després, fent un esforç, se va alçar, se va acostar al quadro, i, mirant-se'l un ratet, va dir-me:

—Déu meu! Tan groga, tan malalta estic?

—No, dona: és que no està més que començada; és que...

I va anar-se'n cap a dalt.

A l'ésser darrere el balcó, no pensant que la observés, vaig veure que agafava un mirallet i que es mirava un gran rato; va semblar-me que sospirava, i es va deixar caure asseguda i clavà els ulls en els vidres.

—Si m'hagués conegut fa tres mesos! —va dir-me l'endemà a la mateixa hora—. Ara li puc dir: allavors sí que m'hauria pogut treure un bon retrato. Tan alegre, tan riallera que estava! Tot me feia riure. La meua germana em tenia de renyar a cada moment, i res hi valia... Per ballar, tenia com un deliri. Miri: veu aquestes fanilles? Les duia el dia de l'últim sarau. Qui ho diria, eh? Era an el primer que anava, i els vaig ballar tots, tots: més n'hi haguessin hagut. Duen que allò em va fer mal; però jo no ho crec. Me va agafar aquesta tos, que asseguren que no té cap importància; però, jo no sé, jo no sé què en pènsi. Hi ha vegades que crec que no serà res; però d'altres, tinc una por de morir-me que fins ploro, jo que mai havia plorat! Però no sé per què li explico aquestes coses.

—Tingui coratge, que no trigarà a curar-se.

—Que és metge vostè?

—Que no veu que soc pintor?

—Ja ho veig: li deia en broma. Que m'agrada la pintura! Veu, si jo fes de pintor, sempre pintaria coses que fossin alegres: boscos amb ombra, vistes, cases noves, senyores guapes i ben vestides, i què sé jo? Coses que fossin alegres. Vol que vagi a seure?

—Com vostè vulgui. Jo ja tinc feina a fer flors una pila de dies.

—Pobres flors! —va dir, passant-los la mà per sobre com si les acariciés, i anant-se'n a seure al seu lloc.

—Veu: me sembla que avui estic molt millor. I fins ballaria —me va dir, amb riure d'una tristesa infinita.

Pobra noia! Al cap d'una estona de seure li va agafar aquella tos, aquella tos que pujava del fondo de les entranyes, una tos que li arrancava la vida, deixant-li l'ànima serena. Pobretal! Li vaig veure les dugues primeres llàgrimes reliscant per la grogor de les galtes, i pantejant i amb el cap baix va quedar somniosa. Què pensava? Potser no pensava, o pensava vagament, i res més amarg que aquestes tristeses fetes de somnis boirosos, de dubtes, de pressentiments estranys; d'aquestes tristeses sens nom, que són com un núvol llarg que passa davant de la claror de les ànimes i deixa el cor entre boires; que són postes de sol de la vida, capesprades i enyorances de coses desconegudes. Morir; a disset anys morir i sentir-se morir quan s'obre de bat a bat la finestra plena de llum i esperança, i dir-se a un mateix: d'aquí un mes, d'aquí vuit dies, potser demà, te tindràs de despedir, no sols de tot lo que estimes, sinó de tot lo que estimaries!

Per què el vàireig començar aquell quadre!

Després vaig ésser jo que em vaig quedar pensatiu, contemplant-la amb els pinzells aturats. Me semblava que era com un relloctge d'arena omplert de gotes de sang. «Ara en falten cinc —pensava—; ara quatre, tres, dues.» I a l'arribar a una em deia: «Ara caurà del seu cor l'última gota i caurà morta sobre els testos de les flors.»

—En què pensa? —me va preguntar tot d'una, com si em llegís el fondo del pensament.

—Estic molt amoïnàt perquè el quadre no em surt bé.

—Que no estic quieta?

—Sí, dona: parlo del fondo, d'aquest blau del pati. Vostè no s'amoïni i descansi.

—Bé prou que descansarà aviat!

Per encoratjar-la anava a fer-li una broma; però veient sa mirada resignada i convençuda, la broma se'm va nuar al coll i em vaig amagar amb el quadre.

L'endemà no va baixar, ni l'altre tampoc. L'endemà passat la vaig veure darrere dels porticons. Va somriure i em va saludar; va acostar-se als vidres, va tossir i, deixant-los entelats, amb una mà descarnada va eixugar-los i va entomar-se'n a dins.

Un dia va entrar el seu metge, i com que el coneixia ens vàrem posar a enraonar, mentre ella des de dalt, amb sos grans ulls de malalta, mirava si descobria un signe, un moviment que la tragué dels seus dubtes. El metge va dir-me que no viuria vuit dies.

Jo no n'hi faltava ni un. Un imant de simpatia m'hi portava, i el quadre quasi em servia d'excusa. Veia passar les amigues, la germana, i molts cops sortia sens haver vist a ningú, quan un dia va baixar, com dient: «Vinc perquè acabis el quadre.»

—Apa, pinti'm —me va dir.

—Però, ja tenim temps —vaig atrevir-me a respondre.

—Pinti'm —va contestar, anant a seure al seu lloc.

Cap dia havia estat tan contenta: tot era fer projecte per l'avenir i aixecar castells en l'aire. Quan estigués bona canviaria totes les flors del jardí: hi posaria rosers i moltes clavellines. Res de lliris, perquè quan se passaven semblava que estiguessin tristos. Se faria un vestit color de rosa per l'estil d'un que en tenia una amiga, i per la festa major aniria a tots els balls. Si: tornaria a ballar, i volia divertir-se, i viure, sobretot viure, que no era just haver de morir tan d'hora. Fins va voler regar les flors, i la viuda i jo vàrem tenir de regar-les.

Xuciant l'aigua es revifaven agraïdes, i ella se les va mirar d'un modo tan misteriós, amb uns ulls tan tèrbols, que fou sa mirada tot un món secret de dubtes i d'esperances.

No va tornar a baixar més.

—Que la vol veure? —me va dir un dia la seva germana gran—. Està morint-se, però la trobarà llevada.

Vaig pujar-hi, i estava voltada de les amigues, totes joves, totes alegres, vestides totes de clar: flors de primavera al peu d'una tomba, vol d'aucells vora un pardal arriupit, d'un pardal amb les aletes plegades, amb els ulls mig closos, i amb un panteix d'agonia.

—Ja ha acabat el quadre? —encara va dir-me.

—Sí, ja és acabat.

—Essent així, ja em puc morir.

—Però, dona, per què diu aquestes coses?

—Per riure. Justament mai havia estat tan bé —va dir-me i es quedà adormida.

Ja no es va despertar més.

Blanca la caixa, vestides de blanc les amigues, i passant pels carrers blancs, era l'enterro d'un lliur. Amb les flors del pati vàrem fer-li una corona que vam posar sobre el túmbol, i si hagués gosat hi hauria posat el quadre.

Se me'n duien fondo i figura, i d'aquell pati blau, abans tan alegre, no en restava més que quatre parets gastades. Petit com era, semblava una capsa blava, oberta i desmantelada que n'haguessin tret les joies; un fondo de mes de Maria, desguarnit i descarnat pel vent de l'hivern; una gàbia buida. Per tot arreu, quietud; a sobre, l'enredadera penjant com desmaiada; a baix, el sol sense reflexes; a dalt, un borinot negre, rondinant, al darrere d'aquells vidres...

Molt més tard vaig exposar el quadre, i em van dir que uns parents havien demanat preu.

Eren uns cosins, i vaig anar-los a trobar. Pobra gent! Potser volien tenir un record de la pobra noia morta!

—Ja veurà —van dir-me—; la casa que vostè sap la tenim en venda, i com que uns coneguts d'Amèrica ens han parlat de comprar-la, vollem enviar la vista que vostè en va treure (si fos barateta) perquè vegessin la finca.

—I la noia?

—La noia... la noia, rai: esborri-la.

Comparteix això:

[Twitter](#) [Facebook](#) [Correu electrònic](#) [Imprimeix](#) [LinkedIn](#)

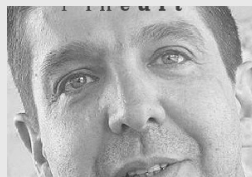
Relacionats

Mònica Batet
A "L'avançat"

Raquel Ricart
A "L'inedit"

Ramon Erra
A "L'inedit"

Categoria : El recuperat

Etiquetes : Raül Garrigasait, Santiago Rusiñol

← Mònica Batet